

სადიდებლები 1998: ჯვარ-ხატთა სადიდებლები. ტექსტები შეკრიბეს, წინასიტყვაობა, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთეს ზ. კიკნაძემ, ხ. მამისიმედომვილმა და ტ. მახაურმა. თბილისი: გამომცემლობა „ნეკერი“, თბილისი, 1998.

ჩიკვაძე 2009: „ნიკოლოზ გულაბერისძის „სვეტიცხოვლის საკითხავი“ და წმინდა ნინოს ცხოვრება“. წმინდა ნინოს ცხოვრება და ქართლის მოქცევა: ლიტერატურის ინსტიტუტის მუგზური. თბილისი: 2009.

Natela Chitauri

Shorena Shamanadze

Georgia, Tbilisi

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

Mythopoetic Image Creation as a Cultural Memory Code in Modern Georgian Intercultural-Migration Texts Created Abroad¹

National folklore, symbolic and mythological paradigms are reflected more unconsciously in the consciousness and literary works by writers living abroad (unlike the 20th century emigration, in which mythology identity is purposeful). The mythopoetic image creation process develops in modern intercultural and migration, diverse and hybrid texts (actualization of mythologems, deconstruction/reinterpretation of mythological plots, modeling of fiction time and space by allocating them in non-traditional context, construction of mythological fiction images or even transformation of myths, their modernizing, parody and creation of anti-myth), which, eventually forms as the most important code of cultural memory. The given coding system is revealed in modern literary texts created abroad by different types of models (thinking, behavioral, linguistic).

Key words: Cultural Memory, Migration, transnational, nomadic, identities.

¹ კვლევა განხორციელდა შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის ფინანსური მხარდაჭერით“ (№DI-18-965)

This work was supported by Shota Rustaveli National Science Foundation of Georgia (SRNSFG) (№DI-18-965).

ნათელა ჩიტაური

შორენა შამანაძე

თბილისი, საქართველო

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

**მითოპოეტური სახეკმნადობა როგორც კულტურული
მეხსიერების კოდი საზღვარგარეთ შექმნილ თანამედროვე
ქართულ ინტერკულტურულ-მიგრაციულ ტექსტებში**

მითი, რელიგია, მითორელიგიური სახე-ხატები დღეს, გლობალიზაციისა და მიგრაციების, კულტურათა დაახლოების ეპოქაში, კიდევ უფრო მეტად იქცა ინტერტექსტუალური და ინტერკულტურული კავშირების, კულტურების განსხვავება-საერთოობის დადგენის საშუალებად.

მითების ლიტერატურულ ტექსტებში კვლევა მე-20 საუკუნის შუა ხანებში ნორთოპ ფრანს, ს. ჯ. ფრეიზერის, კ. გ. იუნგის და სხვათა მეცადინეობით თავისთავზე აიღო „არქეტიპულმა კრიტიკამ“. მართალია, „არქეტიპული კრიტიკის ყველაზე ნაყოფიერი პერიოდი გასული საუკუნის 50-60-იან წლებს უკავშირდება, თუმცა არქეტიპული (მითოლოგიური) კრიტიკა დღემდე აქტიურად გამოიყენება და ტექსტის კვლევის ახალ, განსხვავებულ სტრატეგიას ქმნის“ (ობოლაძე 2020: 248).

მკვლევართა აზრით, დღეს ლიტერატურაში მითოსს რამდენიმე ძირითადი ფუნქცია აქვს, რომელთაგან მნიშვნელოვანია შემდეგი: „მისი მეშვეობით შესაძლებელია ნაწარმოებში ასახული სიტუაციისა და ფასეულობათა უნივერსალიზაცია... ასევე ყოფიერების მეტაფიზიკური საწყისების გამოვლენა... მთავარია ის, რაც უცვლელია, რაც ამ ორ სამყაროს აერთიანებს და მათი შეპირისპირების საშუალებას იძლევა“ (კაკაურიძე 2017: 145).

ახალი სტრატეგიები უმთავრესად მიიჩნევენ მხატვრულ ტექსტში ახალი კონოტაციით დატვირთული, მოდიფიცირებული მითის, არქეტიპების კვლევას (ალბუი 2012: 27).

ვგიჟრობთ, დღეს „არქეტიპული კრიტიკის“ ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი და პროდუქტიული ველი – ესაა ტექსტი, რომელიც არა სამშობლოში – „ადგილზე“, არამედ „გარეთ“ – უცხოეთში იქმნება.

საზღვარგარეთ შექმნილ მწერლობაში მიგრაციული კონტექსტების გამო (მიგრაციის ტიპები, ორმაგი იდენტობები, კულტურკონტაქტების სოციალურ-ფსიქოლოგიური ასპექტები, ენათა მიქსი, იმაგოლოგია, მეხსიერებები) უმნიშვნელოვანესი ხდება ნარაციის, იდენტობებისა და მეხსიერებათა ერთობლივი დისკურსი.

უცხოეთში ადამიანებს იპყრობთ თხრობის, საკუთარი ისტორიების მოყოლის და ამით ნოსტალგიის დაძლევის სურვილი. აქ ნაციონალური იდენტობის დაკარგვის საფრთხე რეალურია, სწორედ ნარატივი იცავს ნაციონალურ იდენტობას, ინახავს კულტურულ მეხსიერებას.

ამიტომაც საზღვარგარეთ („გარეთ“) შექმნილ ტექსტებში შეუდარებლად იზრდება კულტურული მეხსიერების ღირებულება, შეინიშნება მრავალფეროვანი, ზოგჯერ სრულიად მოულოდნელი გამოვლინებანი, ისეთნი, რომლებსაც „ადგილზე შექმნილ“ მწერლობაში შესაძლოა ვერც შევხვდეთ. აქ კულტურული მეხსიერების არტეფაქტები, არქეტიპები დამატებით შინაარსს იძენს, კონკრეტულად, ისინი მეტად, ვიდრე „ადგილზე შექმნილში“, მიბმულია იდენტობის პრობლემებთან. სწორედ მათი საშუალებით ავტორი და ტექსტი ინარჩუნებს ნაციონალურ მოდელებს. როგორც ტექსტებიდან ჩანს, ასეთ არქეტიპებს ამყარებს მითოლოგიურ-რელიგიური სტრუქტურები, მოტივები, სიუჟეტები, ეთნოლოგიური სცენა-რიტუალები, სიმბოლოები.

ვფიქრობთ, „არქეტიპული კრიტიკის“ ახალ სტრატეგიათა შორის უნდა მოიაზრებოდეს საზღვარგარეთ შექმნილ ტექსტებში მითოპოეტური სახექმნადობის, როგორც კულტურული მეხსიერების კოდირების, კვლევაც. მით უმეტეს დღეს კიდევ უფრო საგულისხმოა, რომ არქეტიპი – ეს არის მითისა და ნებისმიერი ეპოქის სააზროვნო სისტემის ფუნდამენტი და უნივერსალური „კულტურული მეხსიერება“ (იუნგი და მისი მიმდევრები).

ამ კვლევებით კიდევ უფრო ფართოვდება „გარეთ შექმნილი“ ტექსტების კვლევის ინტერდისციპლინური, ტრანსნაციონალური არეალი: სოციალურ მეცნიერებებთან (იდენტობათა კვლევები), იმაგოლოგიურ ხედვებთან ერთად კიდევ უფრო საჭირო ხდება სოციალური ანთროპოლოგიისა და ფსიქოანალიზის დახმარება, არქეტიპული მოდელების სისტემური შესწავლა ერთდროულად უძველესი მითოლოგიური წყაროებისა და უახლესი

კომპარატივისტული, მიგრაციული თეორიების საშუალებით უნივერსალური სახე-ხატების, არქეტიპული მოტივების შესახებ დაგროვილი ახალი ცოდნის გამოყენება. მით უმეტეს, რომ ნომად ავტორთა რიცხვი ყოველდღიურად იზრდება და კულტურის დიასპორიზაციის პროცესიც ინტენსიურად მიმდინარეობს.

საზღვარგარეთ შექმნილ ტექსტში მითორელიგიური თემატიკის, არქეტიპული მოდელების კვლევა მიმდინარე პროცესია, ჩვენთვისაც ჯერ ბევრი რამ გაურკვეველია, თუმცა კვლევის დაწყებისათვის უმთავრესი მაინც ერთია:

არქეტიპი ისედაც ადამიანის/ავტორის ფსიქიკის ყველაზე ღრმა შრეში – კოლექტიურ არაცნობიერში ვლინდება. XX საუკუნის ნეომითოლოგიზმის ერთი არსებითი ნიშანი, როგორც ცნობილია, არის მისი მჭიდრო კავშირი ნეოფსიქოლოგიზმთან, ანუ ქვეცნობიერის უნივერსალურ ფსიქოლოგიასთან.

რაც შეეხება ლიტერატურულ ტექსტს: მწერალი ცნობიერად თუ არაცნობიერად აფართოებს მითორელიგიურ არქეტიპებს, მითოლოგიურ და რელიგიურ პარადიგმებსა თუ სიუჟეტებს, გარდაქმნის და გადაამუშავებს მათ. საზღვარგარეთ მყოფი თანამედროვე ავტორის შემთხვევაში „არაცნობიერება“, გაუცნობიერებლობა ბევრად მასშტაბურია, რადგან თანამედროვე ინტერკულტურულ გარემოსთან ადაპტაციისა და ნაციონალური იდენტობის დაცვის ერთდროულად მიმდინარე პროცესში კულტურული მეხსიერება თავისთავად აქტიურდება, ძლიერდება მწერლის ფსიქოლოგიური სამყაროს არაცნობიერი შრე (უნდა თქვას, რომ ამ კონტექსტში დიდი სხვაობაა საზღვარგარეთ შექმნილ მე-20 საუკუნისა და თანამედროვე მწერლობას შორის: მითოლოგიით, რელიგიით განსაზღვრული იდენტობა მე-20 საუკუნის ემიგრაციაში ბევრად მიზანმიმართულია). თანამედროვე ინტერკულტურულ-მიგრაციულ, მრავალენოვან, ჰიბრიდულ ტექსტში ვითარდება მითოპოეტური სახექმნადობის პროცესი: მითოლოგემების, ცალკეული არქეტიპების, რელიგიური თემების დეკონსტრუქცია/რეინტერპრეტაცია, მათი მხატვრული სახეების კონსტრუირება, ტრადიციული მითოლოგიური, რელიგიური სახეებისა და სიუჟეტების ტრანსფორმაცია, რაც უკვე ნიშნავს მითის გათანამედროვეობას, ზოგჯერ პაროდირებას, თუნდაც ანტიმითის შექმნას.

მითოლოგიების, არქეტიპების არატრადიციულ კონტექსტში განთავსებით მოდელირდება მხატვრული დრო და სივრცე, აქტიურდება ხალხურ სიტყვიერებაში არსებული მითოლოგიური თემები და სიუჟეტები.

საზღვარგარეთ შექმნილ თანამედროვე ტექსტებში მითოლოგიური, რელიგიური არქეტიპები, სიუჟეტები ზოგჯერ მიმალულია, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ისინი მკითხველზე გავლენას მაინც ახდენს, შესაძლოა ჩვეულებრივ ყოფითი სიუჟეტებზე მეტადაც კი. ამავე დროს მათი მეშვეობით ტექსტშიც, ავტორშიც და მკითხველშიც იქმნება კულტურული მეხსიერების კოდები. ხოლო ამ კოდური სისტემის ამოკითხვა შესაძლებელია სხვადასხვა ტიპის მოდელის (სააზროვნო, ქცევითი, ენობრივი) დახმარებით. ეს მოდელები ადამიანის ქვეცნობიერში ჩამალულ არქეტიპულ-ფსიქოლოგიურ სურათხატებს ავლენს. ეს კი არა მხოლოდ ნომადი მწერლის ნაციონალური იდენტობის კვალის აღმოჩენის საშუალებას იძლევა, არამედ გვხმარება გავარკვიოთ როგორც განსხვავებულ პოლიტიკურ, სოციალურ, კულტურულ თუ მსოფლმხედველობრივ კონტექსტში შექმნილი ტექსტების ურთიერთ-მიმართების საკითხი, ასევე საზღვარგარეთ მოღვაწე ავტორის პოზიციები დღევანდელ გლობალურ, მიგრაციულ სივრცეში.

ამ საკითხებს ამჯერად განვიხილავთ ორი ტექსტის – გაბრიელ ტანიეს „ქანაანის შვილები“ და ზურაბ გურულის „სპილო წყვდიადში“ – მაგალითზე.

გაბრიელ ტანიეს იდენტობა მარკირებულია რამდენიმე პროფესიით და უცხოეთში მოღვაწობით.

რომანი „ქანაანის შვილები“ მრავალეთნიკური, მრავალრელიგიური, მრავალთემატური ნაწარმოებია, დაიწერა სხვადასხვა ადგილას 2016 წელს.

რომანის სიუჟეტი მე-20 საუკუნის 70-80-იან წლებში ვითარდება და ძირითადად მუსულმანური რელიგიისა და მუსულმანების გარშემო ტრიალებს. მწერალი სხვადასხვა ეროვნების (როჰინგების, ბირმელების, არაკანელების, ბენგალელების, ინდუსების, პაკისტანელების), რელიგიის (მუსულმანები, ბუდისტები, ქრისტიანები) ცხოვრებას აღწერს. რომანში წარმოდგენილია მუსულმანი უმცირესობის – როჰინგების (წიგნის მიხედვით, „როჰინგები ბირმაში, დასავლეთით, არაკანის შტატში ცხოვრობენ

და ამ ქვეყნის მუსულმანურ უმცირესობას წარმოადგენენ“ – (ტანიე 2017: 66). ბრძოლა ბირმის ადგილობრივ ხელისუფლებასთან. ბრძოლის ამ პროცესში მუსულმანი როჰინჯები ხდებიან ემიგრანტები და მიდიან ბანგლადეშის ქალაქ ჩიტაგონგში. იქაც ისინი ებრძვიან არა ევროპელ ან ამერიკელ კოლონიზატორებს, არამედ ადგილობრივ ხელისუფლებას, ბირმის დიქტატორულ რეჟიმს.

ეს ქალაქი ბევრი სხვადასხვა ეროვნების, სხვადასხვა კონფესიის წარმომადგენელი, ცხოვრებისაგან თუ ხელისუფლებებისაგან დაჩაგრული ადამიანის თავშესაფარი გახდა. მწერალს აქვს საშუალება წარმოაჩინოს სხვადასხვა ეროვნების ადამიანთა კულტურული მეხსიერება. უმთავრესი ის არის, რომ ემიგრაცია, თანამედროვეობა იდენტობათა ჩაკეტილ წრეებს ხსნის და ადამიანებს „აიძულებს“ შეაფასონ როგორც თანწამოყოლილი ნაციონალური, ასევე მიმღები ქვეყნის ფასეულობანი.

ამ კონტექსტში აქტიურდება რამდენიმე მითოლოგიური და რელიგიური თემა თუ სიუჟეტი, რომელთა პარალელები უფრო მეტად იძებნება ფოლკლორში, ვიდრე რელიგიურ ან მითოლოგიურ კანონიკურ ტექსტებში. მითოლოგიების, რელიგიური თემების დეკონსტრუქცია/რეინტერპრეტაციის პროცესში მნიშვნელოვანია ტრადიციული მითოლოგიური, რელიგიური სახეებისა და სიუჟეტების ტრანსფორმაცია, ანუ მითის გათანამედროვეობა. ამ დროს ჩამოყალიბებული კულტურული მეხსიერების კოდები პირდაპირ უკავშირდება ემიგრაციული მყოფობის იდენტობის დეკონსტრუქციებს.

რომანში იდენტობათა პარადიგმები რამდენიმე მიმართულებით ვითარდება:

*ემიგრანტები არ კარგავენ თავიანთ ტრადიციებს,
ინარჩუნებენ მენტალობას*

პერსონაჟთა სახელები ხშირად მითოლოგიური წარმოშობისაა: ნორული, ისლამი ისმაელი, ნოე, ჯუმა, სალეჰი, ნურია. „ნურია“ მუსულმანურ მითოსში ნიშნავს მზრწყინავს, მზის სხივს, გასხივოსნებულს (ტანიე 2017: 87). „ამბროჯიო“ – თოფი, რომელთანაც მუსულმანური ლეგენდაა დაკავშირებული და პერ-

სონაჟის სიმამაცის აღსანიშნავადაა მოხმობილი (ტანიე 2017:91). „ჰალიმა“ – თავმდაბალი და მომთმენი (ტანიე 2017: 101). რამდენიმე პერსონაჟი სწორედ ნაციონალური მითოლოგიურ-რელიგიური სიუჟეტებიდანაა აღებული. ისინი უფრო მეტად წარმოაჩენენ კულტურული მეხსიერების აქტივიზაციის პროცესს.

თავებში „ჯუმა“, „გუნჩენი“ რამდენიმე ლეგენდა, მითოლოგიური სიუჟეტია ჩართული. ბუდისტური პერსონაჟებისათვის კულტურული მეხსიერების განსაკუთრებულ კოდებს ქმნის ტიბეტში (დასავლეთი ჩინეთი) მდებარე კაილაშის წმინდა მთის ლეგენდა, ასევე ტიბეტშივე მდებარე მანასაროვარის ტბის ლეგენდა. „ინდუსებისათვის კაილაშზე თვით დიდებული შივა ცხოვრობს, რომელიც თავის საკრალურ ცეკვა ტანდვას ასრულებს და აწესრიგებს სამყაროს... ბუდისტებისათვის აქ სამყაროს კოსმიური ცენტრია... მათთვის კაილაში ყველაზე წმინდა ადგილია, რადგან აერთიანებს სამ კოსმიურ ზონას: ზევას, მიწასა და მიწისქვეშა სამყაროს... მანასაროვანის ტბა „რძესავით თეთრია და ნაკადულივით სუფთა. ლეგენდის თანახმად, მანასაროვარის ფსკერზე გასაღებია, რომელიც კაილაშის შიდა ჭიშკარს ადებს... ინდუსებისა და ბუდისტების აზრით, მანასაროვარში წყლები კაილაშიდან ჩაედინება“ (ტანიე 2017: 289-290). „ძველი ინდოელი პოეტი წერს: ის, ვინც მანასაროვანის ტბაში განიბანება, ღმერთ ბრაჰმას სამოთხეში მოხვდება და მიიღებს მარადიულ ნეტარებას, მისი წყალი ერთი მთლიანი მარგალიტია და ვინც შესვამს მას, მიიღებს სრულ ნათელს“ (ტანიე 2017:290). „მილარეჰა – პოეტი, იოგა, წმინდანი, რომელმაც სიკეთისა და სილამაზის, ასკეტიზმისა და თავმდაბლობის საოცარი თანხვედრით აბსოლუტურ სრულყოფილებას მიაღწია და ტიბეტელებისათვის და არა მარტო მათთვის, ერთ–ერთ უსაყვარლეს და მანუგეშებელ წმინდანად ნად იქცა“ (ტანიე 2017:292). ასევე ყურადსაღებია კორას რიტუალი – 56 მეტრი გარშემოწირულობის მთის 15-ჯერ შემოვლა..

თანამედროვეობაში მითოლოგიური „ჩართვები“ ქმნის პერსონაჟთა კულტურული მეხსიერების რამდენიმე კოდს: ტრადიციების ერთგულება, ტოლერანტობა, საკუთარი თავის რწმენა, რელიგიურ და ეროვნულ სიწმინდესთან ზიარება. უცხო ადგილას უფრო იკვთება ემიგრანტთა კულტურული მეხსიერება, თანაც სწორედ მითოლოგიური არქეტიპების დახმარებით. მწერ-

ლის და, შესაბამისად, მკითხველის პოზიცია ამგვარად ყალიბდება: ეს ადამიანები ერთმანეთს უცხო ადგილას უფრო კარგად შეიცნობენ, ვიდრე მშობლიურ გარემოში. ამის დასტურად მიგვაჩნია ამერიკელი ელის ჰარპერის პერსონაჟი.

მითოლოგიური სახეკმნადობა გარკვეული იდეის მატარებელია: კულტურული ჰიბრიდიზაციის პროცესი რელიგიურ, მითოლოგიურ განსხვავებებს არ უარყოფს, მაგრამ კონფლიქტის მიზეზად არ მოიაზრებს. ჭეშმარიტი ღირებულებები უმადლესი ფასეულობა ხდება, ოღონდ კულტურათა დაახლოებისა და ურთიერთგაზიარების შემდეგ, რისი გამოხატულებაცაა ბანგლადეშის ქალაქ ჩიტაკონგში თავმოყრილი სხვადასხვა რელიგიის, აღმსარებლობის, მითოლოგიისა თუ ტრაგიკული ბედის მქონე ემიგრანტების სააზროვნო და ქცევითი მოდელები.

მითორელიგიური მეტაფორული შრე იმ უარყოფით კონტექსტებსაც ააშკარავებს, რომელნიც კულტურულმა მეხსიერებამ მძაფრად სწორედ ემიგრაციაში წარმოაჩინა.

ადამიანები ჭეშმარიტ მუსულმანებად მიიჩნევენ თავს, ტრადიციების, იდენტობის დაცვის დევიზით იკეტებიან ვიწრო ნაციონალურ ჩარჩოებში (შაფი ულა, მოლა აბუ აუშიმი). მწერალი მათ მიმართ ზოგჯერ ირონიულია (ტანიე 2017: 104).

ნიშანდობლივია პოლონელი პადრეს – ეჟი მალინოვსკის – ასევე პოლონელი ქალიშვილის, მუსიკოს ჰანა პადოვსკასა და ინდოელი ბიჭის – ჯუმას ურთიერთობა (ტანიე 2017: 335-341). პოლონელ პადრეს, თავისი ფანატიკური რწმენის მიუხედავად, არ აღმოაჩნდა ადამიანური ღირსება, რელიგიამ, რწმენამ ვერ ამაღლა ჭეშმარიტებამდე, შემწყნარებლობამდე, ნამდვილ სიყვარულამდე. ის გახდა მკვლელი. მისი ნამდვილი სახე სწორედ ემიგრაციაში გამომჟღავნდა.

კათარზისი, მითორელიგიური წარმოდგენები და თანამედროვეობა

მწერალი ასახავს კათარზისის შთამბეჭდავ პროცესს, რომელიც მითორელიგიური წარმოდგენებისა და თანამედროვეობის გადაკვეთის წერტილებში მიმდინარეობს. ამ პროცესს მარიონეტების თეატრი „ქანანის შვილები“ უძღვება. „აღთქმულ ქვეყანა-

ში“ თავი მოიყარეს სხვადასხვა აღმსარებლობის, მსხვადასხვა ეროვნების ადამიანებმა. ერთ მხარესაა რეალობა (ბანგლადეშის ქალაქი ჩიტაგონგი), მეორე მხარეს კი მითორელიგიური სამყარო (თეატრი), ხოლო მათი უთიერთგადაფარვით მწერალი ახერხებს წარმოაჩინოს კათარზისი. ალბათ არ იქნება გადამეტებული, თუ ვიტყვით, რომ მარიონეტების თეატრის ეპიზოდის კოგნიტიურ-ემოციური თვალსაზრისით ბერძნული ტრაგედია-წარმოდგენების ფარდია (კათარზისიც შემთხვევით არ გვიხსენებია!).

თეატრის სცენების სიუჟეტსა და თემატიკაში ოსტატურადაა ჩართული ძველი აღთქმის სიუჟეტები, მძაფრი ისტორიულ-ფსიქოლოგიური კონტექსტები. არაჩვეულებრივია სცენა: უდაბნოში ცხვრის (იგივე ბიბლიური აბრაამი) და სამხედროფორმიან მამაკაცის (იგივე სიმონ ბოლივარი) შეხვედრა. აქ სწორედ ლეგენდების, მითოლოგიური სიუჟეტების (აფრიკული მითები) ფონზე იკვეთება რომანის მთავარი სათქმელი: მოძველებული, ველური ტრადიციები (რისი სიმბოლოცაა აფრიკელი შეყვარებული ქალიშვილის, ალაბეს დაწვა კოცონზე (ტანიე 2017: 356-357)) უნდა მოისპოს; ამას ეთანხმება როგორც თანამედროვეობა (ამერიკელი გენერალი), ასევე კულტურული მეხსიერება (აბრაამი). „მე ისეთი სამოთხე არ მინდა, თუ ჩემი მეგობარი ჩემთან არ იქნება“ (ტანიე 2017: 365)... „სამოთხემდე მხოლოდ ი სინი აღწევენ, ვინც თავის მეგობარს არასდროს და არაფრის დიდებით მიატოვებს“ (ტანიე 2017: 365). მნიშვნელოვანია, პუშკინისა და დანტესის დუელის გააზრება რელიგიურ კონტექსტში, როგორც ისმაელისა და ისააკის ბრძოლა. მწერალი მარიონეტების თეატრის სპექტაკლს აბრაამის სიტყვებით ამთავრებს, რითაც იკვრება თანამედროვეობის, მითებისა და რელიგიის წრე: „აბრაამი ჯერ პუშკინთან მიდის – ისმაელ, შვილო! რამდენს გეძებდი. მინდა პატიება გთხოვო. შემდეგ დანტესთან – ისააკ! ჩემო საყვარელო, შენც მომიტყევე და შენს ძმას გულის კარი გაუღე, გთხოვ!“ (ტანიე 2017: 373).

გადატანილი ტანჯვის შემდეგ, რაც კათარზისის ტოლფასია, სხვადასხვა ეროვნებისა და კონფესიის ადამიანები აღწევენ იმას, რომ ერთად მშვიდობიანად იცხოვრონ. „სხვადასხვა ღმერთის მაღიდებელნი ერთად სვამდნენ ჩაის და ერთმანეთს სიყვარულით უმზერდნენ: ნოე ქრისტიანი, ატიუ წარსულში წარმარ-

თი და ახლა ნოეს შემყვარებელი, ჯუმა ინდუსიცი და თავის გულში ბუდას დამტყვევლიც.... ისმაელი მუსლიმი“ (ტანიე 2017: 421). „ერთად არიან ქანაანის შვილები და ერთად აპირებენ ახალი ქანაანის პოვნას“ (ტანიე 2017: 432).

რომანის გამორჩეული პერსონაჟია ამერიკელი ჟურნალისტი ჯეინ კაპარზა. მისი ხედვა – ეს უკვე ორმაგი იმაგოლოგიური კოდირებაა: იგი მიგრაციულ სივრცეში, აღმოსავლური მითოლოგიურ-რელიგიური სამყაროს ნაციონალურ არქექტიპებში მოიძიებს უნივერსალურ პოზიციებს. ამერიკელი ჟურნალისტი, რომელიც ამავე დროს დამკვირვებელიცაა, ხვდება, რომ ეთნოკონფლიქტების ტრაგიკულ პროცესებში ყალიბდება ახალი იდენტობანი, დაფუძნებული ახალ ცოდნაზე. ამის დასტურია ჯეინ კაპარზას მიერ ნორულ ისლამისათვის (მთავარი პერსონაჟი – როჰინგი, მხატვარი, ავტორთან გაიგივებული იპერსონაჟი, იგივე დიეგო – რომანის „ქანაანის შვილები“ დამწერი, ავტრ.) მოწყობილი გამოფენა. ესაა ღირსეული აღმოსავლური სამყარო, რომელმაც ემიგრაციაში კათარზისის პროცესი გაიარა. ამერიკელი ჟურნალისტიცისათვის როჰინგების ამბავი უკვე ლეგენდააა ქცეული. ნოე მას „დაწვრილებით უამბობს სალექისა და ნურისას ამბავს. თითქოს ძველ ლეგენდას უსმენს ჯეინ კაპარზა“ (ტანიე 2017: 426). მის კულტურულ მეხსიერებას უკვე ამგვარი რეალობა კვებავს. „ჯეინი იმ მაყურებლის როლში აღმოჩნდა, ჩაბნელებული პარტერიდან რომ აკვირდება სცენაზე გათამაშებულ დრამას“ (ტანიე 2017: 428).

ნაციონალური თუ რელიგიური სხვაობა ადამიანებს ერთმანეთთან აპირისპირებს, ხოლო ყველა ერის მითორელიგიურ არქექტიპებში შემონახული უნივერსალური ღირებულებები კი – აკავშირებს. ამის გააზრებას სჭირდება თავისუფალი ადამიანი თავისუფალ გარემოში, ან კიდევ ადგილისა თუ ვითარების მკვეთრი შეცვლა (თუნდაც ემიგრაცია), რომ შენი იდენტობა გაიზარო, შენი კულტურული მეხსიერება გააქტიურო, მითორელიგიური არტეფაქტები გამოარჩიო.

ერთ-ერთ ბოლო ინტერვიუში მწერალი თავად ამბობს: „ჩემი იდენტობის „ყველა ამ წახნაგს აერთიანებს თავისუფლება, უფრო ზუსტად, სწრაფვა თავისუფლებისკენ. იმიტომ მოვიგონე გაბრიელ ტანიეც, იმიტომ შემოვიდნენ ფატიმაც, სხვებიც, რომ, თითქოს,

ჩაკეტილი სივრციდან გაღწევას ვცდილობ. ეს ჩემდაუნებურად ხდება. ღმერთი ხომ თვითონ არის თავისუფლება?!...“ (ანთაძე 2018).

ზოგადად, საზღვარგარეთ შექმნილ თანამედროვე ტექსტებში მრავალი მიზეზის გამო (სამშობლოსთან კომუნიკაცია თანამედროვე ტექნოლოგიების საშუალებით, უცხოეთთან ადაპტაცია უკვე საერთო გლობალური პოზიციებისა და ფასეულობების ფონზე...) მეტია „უცხოსთან“ ადაპტაციის ხარისხი, ფსიქოსოციალური იდენტობა აქ ვითარდება „უცხოსთან“ შეგუების ზოგადი მახასიათებლების (პროტესტი „უცხოს“ წინააღმდეგ, რესენტიმენტი, კულტურული შოკი, ტრავმა, გაუცხოება, ნოსტალგია) გარეშე. კიდევ უფრო მეტად, ტრადიციულ და თანამედროვე ფასეულობათა, ნაციონალურ-კულტურულ და ინტერკულტურულ იდენტობათა ოპოზიციებში, ხდება ჰიბრიდიზაცია. „უცხო“ შეიცნობა სიახლეთა მიღებისა და ზოგადადამიანური ფასეულობების გააზრების საფუძველზე. სწორედ ასეთ შემთხვევას ვხვდებით ზურაბ გურულის რომანში „სპილო წყვდიადში“.

ერთი მხრივ, ქართველი პერსონაჟი (იგი თბილისიდან ამერიკაში ერთ-ერთი ამერიკელი პროფესორის რეკომენდაციით წავიდა, ოპერაციებს ჯერ ვერ ატარებს, მხოლოდ დასწრება შეუძლია) „უცხოს“ რეალურ სივრცეში, როგორც პროფესიონალი ექიმი, ინტეგრირდება. ეს დღევანდელ გლობალურ სამყაროში თითქოს ჩვეულებრივი მოვლენაა, მაგრამ მწერალი, ალბათ, საკუთარი გამოცდილების გამო ფიქრობს, რომ მხოლოდ პროფესიული ინტეგრირება არ არის საკმარისი: ადამიანს სჭირდება ფსიქოსოციალური ადაპტაცია. ამის ყველაზე მოკლე გზა – ესაა „უცხოს“ სიღრმისეული შეცნობა, მისი ჩვეულებების, ფასეულობების შესწავლა, გათავისება.

ამ სხვადასხვა ეროვნების ადამიანების განსხვავებულობა უცხოეთში უფრო იგრძნობა, თუმცა მწერლის რეალური პოზიცია ის არის, რომ მათ, ამისდა მიუხედავად, თურმე ბევრი აქვთ საერთო, რაც ისევ სწორედ უცხოეთშია შესამჩნევი.

ამჯერად ჩვენთვის საინტერესო ის არის, როგორ ახერხებს მწერალი განსხვავებული ადამიანების ამ „საერთოობის“ მკითხველისათვის დამაჯერებლად წარმოჩენას. მწერლისათვის, როგორც ინტელექტუალისათვის, „უცხოს“ შეცნობის, მასთან შეგუების მთავარი ინსტრუმენტად იქცევა მითორელიგიური კონტექ-

სტი, რომელიც სხვა შემთხვევაში ადვილი შესაძლებელია, პირიქით, განცალკევებისა თუ გაუცხოების საფუძველი გამხდარიყო. რომანი მართლაც შთამბეჭდავად გამოკვეთს თანამედროვე პარადოქსულ ტენდენციას: როგორ იქცევა განსხვავებულ კულტურათა, მითორელიგიურ სტრუქტურათა შეცნობა-გააზრება ურთიერთდაახლოების მოტივაციად, რადგანაც მითოლოგიური არქეტიპები ასახავს ყველა ადამიანისათვის – დამოუკიდებლად ეროვნებისა და დროისა – მისაღებ საერთო ფასეულობებსა და პოზიციებს.

მნიშვნელოვანია ისიც, რომ აქ „უცხო“ შეცნობის პროცესი სწორედ მითორელიგიის იმ პარადიგმების ხარჯზე მიმდინარეობს, რომელნიც განსაკუთრებულად სწორედ საზღვარგარეთ შექმნილ ტექსტებში იკვეთება. მხედველობაში გვაქვს მითოლოგემების, მითორელიგიური სიუჟეტების არატრადიციულ კონტექსტში განთავსება და ამით მხატვრული დროისა და სივრცის მოდელირება, თანამედროვეობაში იმ მითორელიგიური სტრუქტურების წარმოჩენა, რომლებიც მჭიდროდაა დაკავშირებული იდენტობებთან, ნაციონალურ ხასიათთან, წეს-ჩვეულებებთან, რიტუალებთან, რწმენების ეგზოტიკურ გარემოსთან, იმ პოზიციებთან, რომელნიც დღეს აქტიურად ერთვება ინტერკულტურულ-გლობალური გარემოს შექმნაში.

აქვე საგანგებოდ გვინდა აღვნიშნოთ, რომ ზურაბ გურული საზღვარგარეთ მოღვაწე მეორე ავტორია ნინო ხარატიშვილის შემდეგ, რომელიც წარმატებით იყენებს მაგიური რეალიზმის ტექნიკას. რომანში შთამბეჭდავადაა გადმოცემული, თუ როგორ იქცევა მითოლოგიური არსებანი, ზებუნებრივი მოვლენები, ფანტასტიკური ელემენტები რეალური ადამიანების არსებობის, მათი სოციალური ყოფის განმსაზღვრელად. ეს პროცესები ყველაზე უკეთ გვაჯერებს, რომ რეალობისა და მითორელიგიური რიტუალების კვეთაში ვლინდება სხვადასხვა ეროვნების ადამიანთა ქცევებისა და შეხედულებათა უნივერსალურობა.

ამკარაა, რომ თავად უცხოელი პერსონაჟებისათვის ახლობელი ხდება ნიუ-ორლეანის ეგზოტიკური გარემო:

„ნიუ-ორლეანის ვუდუს დედოფალი, ბიანკა, მარი ლავუს პირდაპირი შთამომავალი და მის გრძნეულებათა მემკვიდრე თურმე წელიწადში ერთხელ, ყველასათვის უცნობ და საიდუმლო

ადგილას, ზუსტად შუაღამეზე, ვუდუს დედოფალი თავის ყოველწლიურ რიტუალს მართავდა. ამ უცნაურ ღამეს ბიანკას სხეულში მისი დიდი ბებიის – მარი ლავუს სული ჩასახლდება საზეიმოდ აკურთხებს სპეციალურად ამ ცერემონიისათვის გამოთლილ მაიმუნისა და მამლის ქანდაკებას“ (გურული 2017: 90-91), „მარი ლავუს სარკოფაგი თეთრი ფერის, მაღალი, ვიწრო მართკუთხედი შენობაა. ბერძნული სტილისსამკუთხედი მოჩუქურთმებული შენობა ადგას თავზე“ (გურული 2017: 53). „ნიუ-ორლენის ძველ, მდიდარ ოჯახებს, უზარმაზარი, საგვარეულო მიწისზედა სარკოფაგები აქვთ აშენებული. სპეციალური ნიშები კუბოს შესადგმელად“ (გურული 2017: 47). ვუდუს დედოფლის რიტუალი: საფლავთან რომ მიხვალ, სამჯერ უნდა დააკაკუნო, მიცვალებულის სული გამოაფხიზლო, მერე აგურის ნატეხით სამი ჯვარი უნდა გამოსახო, ისევ სამჯერ დააკაკუნო, რაც თხოვნის ნიშანია და ამის მერე უნდა დატოვო საჩუქარი“ (გურული 2017: 53). ჭაობებში ნადირობისას მკითხველის წინაშეა ეგზოტიკური სამყარო მითოლოგიური კონტექსტებით.

ამ მითორელიგიური, ეგზოტიკური გარემოს ფონზე მსჯელობს ავტორი ადამიანის სულის, სიზმრის, სააქაო და საიქიო ცხოვრების, პიროვნული თავისუფლების, სიკვდილისა და სიცოცხლის პრობლემებზე:

სულის არსებობის თაობაზე „კაცობრიობა ვერ შეთანხმდა და ვერც შეთანხმდება ვერასდროს. ჩვენ ყველას გვემინია გარდაუვალი დასასრულის და გვსურს, რომ ცხოვრება გაგრძელდეს ფიქრებისა და სიზმრების მიღმა, სხვა სამყაროში. ამ უნივერსალურმა შიშმა შექმნა ყველა ეგ თეორია და ყველა რელიგიაც ალბათ“, – ასეთია ამერიკელი პროფესორის აზრი (გურული 2017: 297).

„სიზმარი სხეულდან გაპარული სულის ნამდვილი თავგადასავალია, ძველ ფოტოსურათში გაპარული შენი სულის, ლანდთა სამყაროს კარიბჭის მიღმა“ (გურული 2017: 266).

ერთმანეთზეა გადაჯაჭვული მითორელიგიური კონტექსტი და რეალობა: „როდესაც მუჰამედს ქაბაში ჩაეძინა და მთავარანგელოზმა გაბრიელმა ფრთოსან „ბურაქზე“ მექ და მედინა, მერე ჯოჯოხეთი და სამოთხე მოატარა, მისი ხილვა მსოფლიოს ერთ-ერთ უძლიერეს რელიგიას დაედო საფუძვლად. მუჰამედმა დაიჯერა, რაც ნახა და დღესაც არაერთ ადამიანს სჯერა ამის.

რაიმონდ მუუდის აღწერილი კლინიკური შემთხვევებიც ხომ არაფერია, თუ არა უსხეულო სულის ხანმოკლე მოგზაურობის აღწერა?“ (გურული 2017: 281).

„ამ თილისმას შენი სურვილი აძლევს ძალას და ენერგიით მუხტავს. ამიტომ, არასდროს უნდა ჩაიფიქრო ის, რისი ასრულების თავადაც არ გწამს ბოლომდე“ (გურული 2017: 290). „რწმენა სხვა არაფერია, თუ არა იმის დაჯერება, რაც ჯერ არ გინახავს და ჯილდოდ ამ რწმენისათვის დაინახავ ზუსტად იმას, რაც გჯერა“ (გურული 2017: 321).

მითორელიგიური კონტექსტები სიღრმისეულად გაცნობს „უცხოს“. „ჩვენ ვამბობთ, რომ რელიგიურები ვართ, მაგრამ სინამდვილეში ჭეშმარიტად რელიგიური სწორედ ამერიკაა. ამერიკაზე ჩვენი წარმოდგენა ძირითადად იქმნება დიდი მეგაპოლისებით. ეს კი ნამდვილი ამერიკა არ არის, ერთგვარი ნეიტრალური ტერიტორიაა. ჭეშმარიტი ამერიკა პროვინციებშია და ეს ამერიკა არის ძალიან მორწმუნე. ყოველ შაბათ-კვირას ტარდება წირვა და იგეგმება ახალი საქველმოქმედო აქციები... ამ პრინციპით აღზრდილი ამერიკელები მზად არიან უანგაროდ დაეხმარონ ყოველ ახალ მოქალაქეს, რათა ის სოციალური სრულფასოვან წევრად ჩამოყალიბდეს“ (ჯავახიშვილი 2019).

სწორედ „უცხოს“ ამ ეგზოტიკური გარემოს შეცნობის, გათავისების შემდეგ გიჩნდება მშობლიურის უფრო მეტად დაცვის სურვილი, ააქტიურებ კულტურულ მეხსიერებას, უფრო მშვიდად და მტკიცედ ინარჩუნებ ნაციონალურ იდენტობას. „მამაო ჩვენო, რომელი ხარ ცათა შინა ... – დავიწყე უცებ ხმამაღლა ქართულად ... ყოველ სიტყვას გამოთქმით, მთელი გრძნობით ვამბობდი. ტაატით მოვიდა სიმშვიდე, ცნობიერი უბანი ჩართო ტვინმა. ნელ-ნელა აიღო კონტროლი თავზე“ (გურული 2017: 92).

ბავშვობის მოგონება: „ახლა მე გამოგილოცავ და ყველაფერი გაგივლის – დამპირდა ბებია და ხელში თავისი განუყრელი ფსკვნილი მოიმარჯვა. ჩუმ, მონოტონურ ბუტბუტს ალაგ-ალაგ მოკლე პაუზები ენაცვლებოდა... ნელა იკლო საფეთქლების ფეთქვამ, თითქოს დაემორჩილა ჯადოსნურ სიტყვებს“ (გურული 2017: 367).

ადამიანებს ბევრი აქვთ საერთო, თუმცა ყველა ადამიანი თავისებური ინდივიდია. ჩვენი აზრით, ამასვე ემსახურება სა-

თაურის შინაარსიც – „სპილო წყვდიადში“. სათაური ნაწარმოებშივეა ახსნილი ძველი ინდური იგავით. ესაა იგავი ბრმებისა და სპილოს შესახებ. ბრმებმა ხელით მოსინჯეს სპილოს ხორთუმი, ეშვები, ყურები, ფეხები. ყველამ თავისებურად აღიქვა „მათ სამყარო აღიქვეს ისე, როგორც შეიგრძნეს და იმ ცოდნით, რაც მათ ჰქონდათ“ (გურული 2017: 303). „ამდენი რელიგიაა მსოფლიოში და ყველას თავისი სამოთხე აქვს... ყველა თავის შექმნილ სამყაროში დარჩება მარადიულად. ამიტომაც უნდა ვიცხოვროთ ლაღად და ბედნიერად ყოველი წუთი ... რასაც აქედან წავიღებთ საგზლად, იმით ვიცხოვრებთ სამარადისოდ“ (გურული 2017: 360).

ვფიქრობთ, საზღვარგარეთ შექმნილი მწერლობა ძალიან პროდუქტიული ველია დღეს „არქექტიპული კრიტიკის“ ახალ სტრატეგიათა გამოსავლენად.

საზღვარგარეთ შექმნილ ტექსტებში მითოპოეტური სახე-ქმნადობის პროცესის კვლევისას ყურადსაღებია არა თავად მითის ან რელიგიის სტრუქტურა (ეს ისედაც გამოკვლეულია), არამედ იმის გააზრება, თუ რა ახალ საზრისს იძენს ტრადიციული მითოლოგიური ან რელიგიური კონცეპტი განსხვავებულ კულტურულ კონტექსტში.

საზღვარგარეთ შექმნილი მწერლობა ადასტურებს, რომ:

– მითორელიგიური ფენომენი ყველაზე კარგად ასახავს ზოგადსაკაცობრიო მენტალობებსა და ფასეულობებს, სხვადასხვა კულტურის ადამიანების ერთ მთლიან, უწყვეტ სააზროვნო, მსოფლმხედველობრივ სისტემებს, ემოციებს, რეალობასთან მიმართების პოზიციებს.

– სწორედ ამიტომაც მითორელიგიური სტრუქტურები დღევანდელ გლობალურ, ინტერკულტურულ სივრცეში სრულიად რეალურად იქცევა, ერთი მხრივ, კულტურული მესხიერების შენახვის, მეორე მხრივ, „უცხოს“ შეცნობის, მასთან ადაპტაციის მთავარ მექანიზმად.

დამოწმებანი:

ალბუი 2012: Albouy, P. Avant-propos (1969). *Mythes et Mythologies dans la littérature Française*. France: Armand Colin, 2012. Pp. 23-32

ანთაძე 2020: ანთაძე, ი. *ინტერვიუ გაბრიელ ტანიესთან: ნელ-ნელა ადამიანები ჩემი გმირებით ჩავანაცვლე*. პირველი არხი 2018. shorturl.at/cmEP5

გურული 2017: გურული, ზ. სპილო წყვდიადში. თბილისი: გამომცემლობა „ინტელექტი“, 2017.

აკაურიძე 2017: აკაურიძე, ნ. ლიტერატურის რემითოლოგიზაციის ზოგიერთი თეორიული საკითხისათვის. აკაკი წერეთლის ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მოამბე 2017, №(9). shorturl.at/ewRXZ

ობოლაძე 2020: ობოლაძე, თ. არქექტიპული კრიტიკა: ტრადიციული და თანამედროვე მიდგომები. ახალგაზრდა მეცნიერთა III საერთაშორისო სიმპოზიუმში ჰუმანიტარულ მეცნიერებებში, თსუ, გვ. 242-251. თბილისი: გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2020.

ტანე 2017: ტანე, გ. ქანანის შვილები, თბილისი: გამომცემლობა „ინტელექტი“, 2017.

ჯავახიშვილი 2019: ჯავახიშვილი, ა. ინტერვიუ ზურაბ გურულთან დაუმთავრებელი ამბები უსახელო მიცვალებულივით არიან. თბილისი: გამომცემლობა „არტანუჯი“. 09.10.2019 shorturl.at/esxZ8

Mary Khukhunaishvili-Tsiklauri

Georgia, Tbilisi

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

On Literary Treatment of Mythological Images of Amirani and Ambri

The relationship between folklore and literature is complex and multidimensional. The topic of the research is the investigation of the medieval Georgian secular chivalrous prose romance „Amirandarejaniani“ by Mose Khoneli (XII c) that was created under the influence of the epic story on the chained demigod Amirani.

Key words: folklore , literature, Amirandarejaniani, Ambri Arabi.